

УДК: 351.364

DOI: 10.35432/tisb302023295074

Нагорна Ірина

*доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка», к.держ.упр., доцент
<https://orcid.org/0000-0002-3374-030X>
e-mail: nagorna_od@ukr.net*

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КРИЗОВИХ УМОВАХ

У статті наведено теоретичне узагальнення наукових підходів до розвитку інфраструктури на рівні територіальних громад. Автором проведено аналіз сучасного стану розвитку інфраструктури територіальних громад, зокрема досліджено основні тенденції розвитку інфраструктури у кризових умовах. Визначено основні особливості та проблемні аспекти розвитку інфраструктури в умовах воєнного стану. У статті автор зазначає, сучасні процеси вимагають побудови нових підходів щодо відновлення та подальшого розвитку інфраструктури на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Проблеми вдосконалення процесу управління інфраструктурою стають як ніколи актуальними і вимагають розробки та впровадження нових підходів.

Ключові слова: інфраструктура, розвиток інфраструктури, територіальна громада, інфраструктура міста, публічне управління, кризові умови, воєнний стан.

Iryna Nahorna

*Associate Professor of the Department of Local Self-government and Territories Development
ESI of Public Service and Administration Odesa Polytechnic National University,
PhD in Public Administration, Docent
<https://orcid.org/0000-0002-3374-030X>
e-mail: nagorna_od@ukr.net*

INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN CRISIS CONDITIONS

The article provides a theoretical generalization of scientific approaches to infrastructure development at the level of territorial communities. The infrastructure was determined public administration as a complex of interconnected service structures that make up or provide a basis for solving a certain problem or task. The author carried out an analysis of the current state of infrastructure development of territorial communities, in particular, the main trends of infrastructure development in crisis conditions were investigated. It is noted that in the year and a half since the beginning of the full-scale Russian military invasion, the total amount of direct documented damage to infrastructure amounted to more than \$150 billion. The main features and problematic aspects of infrastructure development under martial law conditions have been identified. In the article, the author notes that modern processes require the construction of new approaches to the restoration and further development of infrastructure at the national, regional and local levels. The problems of improving the infrastructure management process are becoming more relevant than ever and require the development and implementation of new approaches. For example, it is correct to assess the

damage caused; develop recovery plans and projects; on the basis of assessment of the needs of residents of territorial communities, on the basis of objective data - to determine the priority and methods of restoration of infrastructure facilities; to create effective mechanisms for coordinating restoration work in the territories, etc.

Keywords: infrastructure, infrastructure development, territorial community, city infrastructure, public administration, martial law.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах воєнного стану та пост воєнного відновлення України актуалізуються проблеми, що пов'язані з формуванням ефективної інфраструктури регіонів. Сучасний етап реалізації проєктів з відновлення інфраструктури вимагає побудови дієвого механізму функціонування міст та регіонів, забезпечення їх фінансової незалежності. У теперішній системі інфраструктурного забезпечення можна виділити три ієрархічних рівні, зумовлені адміністративно-територіальним устроєм України: державний, регіональний та місцевий. В умовах відновлення та розбудови інфраструктури, держава делегує частину повноважень щодо формування інфраструктури на регіональний та місцевий рівні, що вимагає розробки нової моделі управління інфраструктурою.

Це зумовлює необхідність знайти порозуміння та досягнути спільних дій між різними учасниками відбудови та подальшого розвитку інфраструктури - державою, бізнесом, місцевим самоврядуванням, міжнародними донорами, щоб задовольнити нагальні потреби населення. Проєкт відбудови інфраструктури України повинен стати наймасштабнішим і найскладнішим проєктом відновлення після Другої світової війни, який має забезпечити стрімкий розвиток інфраструктури [1].

Саме тому, сучасні процеси в Україні, як держави в якій проходять активні бойові дії, вимагають побудови нових підходів щодо умов розвитку інфраструктури як на загальнодержавному, регіональному, так і на місцевому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори.

Проблемні аспекти управління інфраструктурою територіальних громад висвітлені у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Досліджуючи питання розвитку інфраструктури територіальних громад, постає питання, що таке інфраструктура і як можна визначити її розвиток.

Так, науковий аналіз поняття «інфраструктура» визначив, що термін походить від латинського «infra» - «під» і «strustructure» - «будова, пристрій», що можна розглядати як окрему галузь, яка створює умови для виробництва. Незважаючи на те, що цей термін використовується досить давно, перелік галузей та об'єктів, що входять до неї, все ще залишається не до кінця визначеним.

Сучасне розуміння терміну «інфраструктура» у публічному управлінні сприймається як комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур, які складають або забезпечують основу для вирішення певної проблеми, завдання.

Так, поняття «інфраструктура» у сфері публічного управління найчастіше тлумачиться у двох напрямках:

- матеріально-технічна база, необхідна для функціонування самої спеціалізованої (галузевої) системи;
- сукупність галузей, видів діяльності, спеціалізованих на конкретних діях систем у широкому розумінні, які безпосередньо забезпечують умови та процеси діяльності основної системи, маючи підпорядкований, допоміжний характер по відношенню до неї [3].

На основі більш детального дослідження поняття «інфраструктура» можна дійти висновку, що її можна класифікувати як інституціональну, соціальну, виробничу, а за територіальною приналежністю – як магістральну, регіональну, локальну.

У Енциклопедії державного управління визначено, що інфраструктура - комплекс взаємопов'язаних структур або об'єктів з обслуговування, які складають або забезпечують основу функціонування системи. У цілому можна визначити як сукупність усіх об'єктів, що знаходяться на його території, призначених для задоволення потреб жителів територіальної громади і створення умов для ефективної діяльності підприємств та організацій як безпосередньо так і в непрямий спосіб [5].

Гриценко А., Соболев В. визначають інфраструктуру як сукупність елементів, котре забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів інфраструктурної ситеми [3].

Відповідно до визначення Кравченко О., інфраструктура займає ключове місце в розвитку економіки, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану інфраструктури на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях та обґрунтування на його основі практичних пропозицій щодо удосконалення напрямів відновлення та розвитку інфраструктури у кризових умовах. Для цього в основу методології дослідження пропонується покласти підхід, за яким розгляд проблеми розвитку інфраструктури територіальних громад буде проводитися з точки зору публічного управління, а також – сучасного стану економічного розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

За півтора року з початку повномасштабного російського військового вторгнення загальна сума прямих задокументованих збитків інфраструктурі склала понад \$150 млрд. За час військової агресії Росії проти України зруйновано величезну кількість інфраструктурних об'єктів по всій країні, а особливо значними є руйнації на сході та півдні України. Актуалізація питання відновлення України після війни привертає увагу до дослідження основ розвитку інфраструктури [6].

Визначимо, що основою сучасного розвитку територіальних громад є їхнє забезпечення власними фінансовими ресурсами, що може бути досягнуто за рахунок використання всіх наявних та прихованих джерел. Наявні умови господарювання у воєнних умовах формують новий обсяг завдань, комплексне і результативне вирішення яких неможливе без використання потенціалу відносин, що формуються на рівні територіальних громад. За таких умов саме реалізація актуальних інфраструктурних проєктів сприятиме раціональному використанню наявних фінансових ресурсів, залученню робочої сили, відновленню та розвитку об'єктів інфраструктури, зміцненню інфраструктурних зв'язків тощо.

Проаналізувавши теоретичні основи дослідження інфраструктури, можна зробити висновок, що інфраструктура займає ключове місце в розвитку та відновленні економіки територіальних громад, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Інфраструктурне облаштування економіки територіальної громади з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – сама виступає постачальником економічного відновлення у сучасних умовах. Тобто, інфраструктура територіальних громад має складну багаторівневу структуру, управління якою направлене на забезпечення результативного використання наявних місцевих ресурсів на основі відповідних методів господарювання для вирішення завдань соціально-економічного відновлення та розвитку і збереження якості життя населення в умовах війни [4].

Інфраструктура територіальних громад, якість їх середовища визначається діяльністю комплексу галузей господарства громади, що забезпечують населення громади і виробництво. На сьогоднішній день основні напрямки трансформації інфраструктури громад

базуються на відповідних положеннях загальнодержавної програми Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року», а також: Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 № 1882-IX, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 11.11.2022 № 1275 [1] тощо.

Вагомість інфраструктури територіальних громад у сучасних умовах полягає у створенні та сприянні взаємовідносин між господарюючими суб'єктами громад у процесі відновлення та розвитку, адже інфраструктура поглинає значну частину капіталовкладень. Отже, процес відновлення, розвитку та формування інфраструктури територіальних громад є досить тривалим, що нерозривно пов'язаний із наявними ресурсами і значно залежить від сфери виробництва, що спричиняється наявністю особливостей і закономірностей у функціонуванні й розвитку інфраструктури.

Складові елементи інфраструктури визначаються її масштабами, географією, галузевою спеціалізацією і багатьма іншими факторами, що характеризують її як територіально-демографічну, соціально-економічну й адміністративно-політичну цінність, а відтак, значна частина науковців зазначають багаторівневість системи розвитку інфраструктури. Ієрархічний підхід щодо дослідження поняття інфраструктури дає змогу розкрити її зміст та складові на різних рівнях функціонування. Так, складові інфраструктурного комплексу є головними елементами, що спроможні вивести нашу державу на новий рівень модернізаційного пост воєнного оновлення та подальшого розвитку. Коли йдеться про відновлення та розвиток інфраструктури, то, перш за все, мають бути враховані такі складові: критична інфраструктура, транспорт, зв'язок, житлово-комунальне господарство, освіта, медицина і рекреаційна система, соціальне забезпечення, культура, екологія, інновації як одні з найбільш важливих систем для ефективного пост воєнного розвитку територіальних громад [2].

Зазначимо, що розвиток інфраструктури у поствоєнний час не представляється без розвитку її основних складових в цілому, тому пропонується наступне визначення розвитку інфраструктури - це процес незворотних, закономірних, спрямованих на розв'язання існуючих розбіжностей між існуючим станом та існуючими вимогами, якісних, кількісних і структурних змін параметрів інфраструктури громади у кризових умовах [3].

Виходячи з наведених положень, до основних завдань розвитку інфраструктури громади у поствоєнний час слід віднести наступні: створення законодавчої, матеріальної, ресурсної бази для захисту об'єктів інфраструктури в умовах війни; розробка та реалізація проєктів інфраструктурного відновлення на рівні регіону, міста, селища; залучення широких мас населення до відновлення; подальший перехід до більш високого, якісного нового, рівня матеріально-технічної бази, що забезпечує надання якісних послуг; подальше просування об'єктів інфраструктури у глибинку, що пов'язано з децентралізацією і деконцентрацією їх мережі, розповсюдженням на низовому рівні різноманітних комбінованих та кооперованих закладів; затвердження відповідних нормативно-правових актів щодо відновлення інфраструктури; розширення бази фінансування інфраструктурного відновлення шляхом залучення недержавних коштів [6] тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасна інфраструктура є сукупністю взаємозалежних і взаємодіючих елементів, що створюють комплекс матеріального виробництва та життєдіяльності населення територіальних громад в умовах воєнного стану, а також розв'язання нагальних потреб суспільства. Організаційними та економічними засадами відновлення та подальшого розвитку інфраструктури громади є дослідження та поєднання всіх галузей на території громади, визначення оптимального їх поєднання у забезпеченні суспільного добробуту населення громади. Ґрунтуючись на зазначених сучасних особливостях інфраструктури територіальних громад, вважаємо, що її відновлення та подальше формування має здійснюватися за такими напрямками: обґрунтування доцільності забезпечення громади відповідними об'єктами інфраструктури з урахуванням відстані до лінії проведення бойових дій; здійснення аналізу, що характеризує загальний стан об'єктів інфраструктури та рівень

інфраструктурної забезпеченості під час війни, а також стан залучення інвестицій до процесу відновлення; розроблення та впровадження перспективних програм і проєктів відновлення та розвитку інфраструктури громади і програм сприяння залучення недержавних коштів до відновлення та розвитку інфраструктури.

Об'єкт подальших наукових розвідок визначається положенням, що перед Україною в умовах війни стоїть кілька складних, але важливих завдань у сфері інфраструктурного відновлення: коректно оцінити завдані збитки; розробити плани та проєкти відновлення (на національному, регіональному та місцевому рівнях); на основі оцінки потреб жителів територіальних громад, на основі об'єктивних даних - визначити першочерговість і способи відновлення об'єктів інфраструктури; створити ефективні механізми координації робіт із відновлення в територіях; забезпечити прозорість процедур фінансування; врахувати, що відновлення має бути спрямоване на забезпечення прискороного соціально-економічного розвитку територій відновлення.

Література

1. Валушко І.В., Шевченко О.В. Пріоритети модернізації інфраструктури життєдіяльності сільських територій. Аналітична записка. НІСД. 2014. URL. "Пріоритети модернізації інфраструктури життєдіяльності сільських територій". Аналітична записка | Національний інститут стратегічних досліджень (niss.gov.ua)
2. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України. Монографія. Харків: ХНАМГ, 2017. 341 с.
3. Гриценко А., Соболев В. Ринкова інфраструктура: суть, функції, будова. Економіка України. 1998. № 4. С. 35–44
4. Економіка громад і регіонів в умовах воєнного стану та пріоритети їх повоєнного розвитку. URL. Економіка громад і регіонів в умовах воєнного стану та пріоритети їх повоєнного розвитку | Громадський Простір (prostir.ua)
5. Енциклопедія державного управління. Том 5 : Регіональне управління. URL. Енциклопедія державного управління: у 8 томах : Державний університет телекомунікацій (dut.edu.ua)
6. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. URL. UKR_Feb23_FINAL_Damages Report.docx (kse.ua)
7. Кравченко О.О. Фінансові інструменти інноваційного відтворення на залізничному транспорті України. IV міжн. наук.-практ. конф. «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки». Львів, 2017. С. 717–718.

References

1. Valiushko I.V., Shevchenko O.V. Priorytety modernizatsii infrastruktury zhyttiediialnosti silskykh terytorii. Analitychna zapyska. NISD. 2014. URL. "Priorytety modernizatsii infrastruktury zhyttiediialnosti silskykh terytorii". Analitychna zapyska | Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (niss.gov.ua)
2. Vasyliyev O.V. Metodolohiia i praktyka infrastruktturnoho zabezpechennia funktsionuvannia i rozvytku rehioniv Ukrainy. Monohrafiia. Kharkiv: KhNAMH, 2017. 341 s.
3. Hrytsenko A., Soboliev V. Rynkova infrastruktura: sut, funktsii, budova. Ekonomika Ukrainy. 1998. № 4. S. 35–44
4. Ekonomika hromad i rehioniv v umovakh voiennoho stanu ta priorytety yikh povoiennoho rozvytku. URL. Ekonomika hromad i rehioniv v umovakh voiennoho stanu ta priorytety yikh povoiennoho rozvytku | Hromadskyi Prostir (prostir.ua)
5. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia. Tom 5 : Rehionalne upravlinnia. URL. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 tomakh : Derzhavnyi universytet telekomunikatsii

(dut.edu.ua)

6. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia. Berezen 2023. URL. UKR_Feb23_FINAL_Damages Report.docx (kse.ua)

7. Kravchenko O.O. Finansovi instrumenty innovatsiinoho vidtvorennia na zaliznychnomu transporti Ukrainy. IV mizhn. nauk.-prakt. konf. «Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury: vyklyky postindustrialnoi ekonomiky». Lviv, 2017. S. 717–718.